

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Борис І.І.

аспірант,

Ужгородський національний університет

КАЛЬВІНІСТСЬКА РЕФОРМАЦІЯ НА СЛОВАЦЬКИХ ЗЕМЛЯХ У XVI СТОЛІТТІ

Термін «Реформація» використовується істориками і богословами по відношенню до західноєвропейського руху, в центрі якого стояли такі фігури, як Мартін Лютер, Ульріх Цвінглі і Жан Кальвін, стурбовані моральним, богословським та організаційним реформуванням християнської церкви.

Жан Кальвін (1509–1564), головна фігура другого періоду Реформації, бачив необхідність твору, який би чітко формулював основні ідеї євангельського богослов'я, обґрунтовуючи їх Священним Писанням і відстоюючи їх перед лицем католицької критики. Так була написана основна його праця «Настанови у християнській вірі», яка складає фундамент Реформатської (кальвіністської церкви).

Сама Реформація являла собою західноєвропейське явище, яке зосередилося головним чином в центральній і північній частинах цього регіону, хоча кальвінізм проник і на схід до самої Угорщини, а відтак і до словацьких земель, які перебували у складі Угорського королівства.

На східнославацьких землях найбільшого поширення внаслідок політичних подій кальвінізм набув у Кошицях. Так, у 1536 р. територія міста Кошице була під юрисдикцією претендента на угорський трон Яна Запольського. Заможні німецькі сім'ї були змушені виїхати з міста, а їхнє майно Запольський роздавав своїм прихильникам. З послідовною «мадяризацією» йшов пліч-о-пліч і кальвінізм, до якого угорські громадяни прагнули завдяки проповідям своїх церковних діячів. Кальвінізм у тих роках проголошував у місті Штефан Сийкелі, а в середині століття – угорський проповідник Антон Сенткіраль, з іменем якого пов'язане найбільш поглиблене проникнення кальвіністських думок до Кошиць [1, с. 27].

Через декілька років після закріплення вчення Лютера почалося об'єднання проповідників та їх парафій і поступове створення перших підрозділів церковної адміністрації. Цей процес просунувся далі на захід Списької та Шариської жуп. Королівські вільні міста відігравали тут велику роль як міцні, освітні та богословські центри новостворюваної церкви і поширювали свій вплив також на сільські лютеранські церкви. Саме на цій території було скликано перший синод, створено перше старшинство і, зрештою, прийнято перше віровчення. Після створення місцевої церковної адміністрації та прийнятті основних доктринних статей, релігійна ситуація на території цих жуп

стабілізувалася (під наглядом магістратів вільних королівських міст), внаслідок чого вони стали важкодоступними для так званої другої, кальвіністської Реформації, починаючи з середини століття [3, с. 70].

Кальвіністська Реформація дійшла в основному до Гемерської, Малохонської, Абовської, Турчіанської, Земплинської, Ужанської та частково Шариської жуп. Ця територія була частиною поступово створеного передтиського району, який формувався переважно на території середньовічної Ягерської єпархії поза межами кола впливу вільних королівських містечок на північному заході [3, с. 70].

З точки зору формування цієї церковно-адміністративної території, а також аспекту закріплення кальвінізму в Східній Словащині та його поширення серед словацького населення, ключову роль відіграла Земплинська жупа. Оскільки в жупі не було жодних королівських міст, головну роль при поширенні Реформації відіграли землевласники, а особливо магнатські і земські сім'ї. Одним з перших був Петер Перені, який підтримував послідовників нового вчення, надаючи їм будинки у своїх володіннях [3, с. 70]. Таким був, наприклад, Міхал Сіклосі, який працював у Требішові. Наступним визначним реформатором, що певний час працював у містечку Шаторол'ягель, був Мартон Шанто Калманчегі, відомий як поширювач праць швейцарського реформатора Ульріха Цвінглі, а невдовзі і Жана Кальвіна [2, с. 12-13]. Подібно чинив і наступний проповідник в близькому Блатному Потокі Матей Біро Девай [2, с. 14].

В той же час Реформація ширилася і в західних частинах сусідньої Ужанської жупи [3, с. 73]. Окрім Другетів, в першій половині століття закріпленням Реформації займалися багаті родини Еудонфіїв і Погранчивих з Міхаловець, Добовці, Сісеровці, Мокшайовці, Ракоці, Горвати з Павловець та інші. Ідеями Реформації в цей період займалися і парафіяльні священники в Чичаровці, Руськові, Великих Капушанах, Павловці над Угом, Собранці та Сенном [4, с. 114-119]. З вищезгаданих даних ясно, що і в Ужанській жупі відігравали важливу роль містечка, як перші центри Реформації – Великі Капушани, Павловце, Собранце і сам Ужгород.

У поширенні реформістських ідей на території Абовської і Турчіанської жуп ключовими стали магнати з дворянством і вільне королівське місто Кошице. З маленьких міст у сильні центри Реформації перетворилися Обоушант і Сакс [2, с. 25-27]. Подібно до шляхти місто потім почало поширювати нове вчення у своїх підданих селах. Наприкінці 50-х рр. XVI ст. тут діяли священники-реформатори в таких регіонах Абовської і Турчіанської жуп, як Сіліцка Яблоніца, Грушов, Яблонов і Хрхов [4, с. 7-28].

Реформація на південному заході від Гемерської та Малогонської жуп поширювалася від центрів на північ (Спиш) і на південь (Боршодська жупа, місто Мішковец). Спочатку парафії Реформації обмежувались німецьким населенням Верхньоугорських шахтарських міст, серед яких першими, що прийняли вчення Лютера до середини століття, були Рожнява і Рімавська Баня. Реформаторські проповідники в Рімавській Сечі та Рімавській Соботі вже працювали в наступні роки. Інтенсивніше Реформація в цих жупах

поширювалася в другій половині століття після її прийняття родинами Бебеків та іншими шляхетськими родинами [3, с. 75].

Частина лютеранських реформаційних парафій протягом наступних кількох років прийняла новий напрям – кальвінізм. Першими пропагандистами викладання Кальвіна були, відповідно, лютеранські проповідники або парафіяльні священники міського чи сільського реформаторського корпусу, які під час своєї роботи використовували елементи швейцарської Реформації (наприклад, Матей Девай Біро і Мартін Шанто Калманчех) [3, с. 75]. Більшість лютеранських богословів, особливо міські ради, більшість магнатів і шляхти, а також державна влада, прийняли негативне ставлення до поширення кальвінізму. Вільні королівські та королівські шахтарські містечка, які якраз в той період хотіли схвалити релігійні тексти за Аугсбурзькою конфесією, намагалися чітко виступати проти «сектантів» (прихильників Цвінглі, а пізніше Кальвіна).

Кальвіністська Реформація швидко набрала нових прихильників з числа реформістських проповідників у передтиських жупах, а у другій половині 50-х XVI ст. її послідовники з'явилися в основних центрах протестантизму цього району. У 1557 р. Грегор Сегеді проповідував у Кошице, а через рік ректором гімназії в Блатному Потоці став Вольфганг (Фаркас) Павол Турі. Під його впливом Стефан Копаци, священник парафії, перейшов до ряду кальвіністів [3, с. 76].

Таким чином центри кальвіністської реформації в передтиських жупах дійшли до безпосередньої близькості до території сучасної Словаччини та словацької етнічної території. Їх вплив ще більше посилювався після 1561 р., коли значна частина парафіяльних священників отримала кальвіністське та Женевське віровчення в південноземплінському Тарцалі [2, с. 43-44]. Тоді настало остаточне руйнування єдності Реформації у Верхній Угорщині, і вона з тих пір пішла в двох різних напрямках.

Швидкому встановленні кальвіністського напрямку Реформації в Земпліні та в передтиських жупах, безумовно, сприяла близькість важливого центру угорського кальвінізму – Дебрецена, де в наступному році було прийняте перше угорське кальвіністське віросповідання (Дебрецен-герське віросповідання).

1567 р. Перені зібрав нараду у Шаторол'ягелі, скликав всіх кальвіністських проповідників і вимагав від них захисту їхнього вчення. Зрештою двох, Павла Турі і Берната Шролта, відправив до університетів Віттенберга і Лейпціга, де їх думки (Тарцальське вчення) визнали як нетотожне з Аугсбурзьким вченням. Незважаючи на це, кальвіністські священники знову зішлись в Тарцалі, де вони урочисто підтвердили свою позицію і прийняли катехізис Кальвіна [3, с. 78].

У січні 1566 р. Гашпар Кароль скликав наступний синод до своєї резиденції в Генці, в Абовській жупі. Зібрані священники підтвердили Тарцальське (Безове) віровчення та використання катехізису Кальвіна. Роком пізніше, у 1567 р., представники передтиських престолів – Абовського, Боршодського і Земплінського – підписали у Дебрецені II Гельветське віровчення [3, с. 78]. Таким чином, доки словаки та німці прагнули лютеранської форми Реформації, між жителями, переважно угорської національності, поширювався кальвінізм та анабаптизм. Так, кристалізація Реформації потроху нарощувала свої позиції.

Список використаних джерел:

1. Bodnárová M. Reformácia vo východoslovenských kráľovských mestách v 16. storočí. Reformácia na východnom Slovensku v 16. až 18. storočí / F. Uličný. Prešov: Acta Collegii Evangelici Prešovensis II, 1998. S. 19-38.
2. Dienes D. A történelmi Tiszáninnen Református Egyházkerület a 16. században I., Historia Ecclesiastica 2: (1). 2011. S. 3-68.
3. Kónyová A. Kalvínska reformácia a reformovaná cirkev na východnom Slovensku v 16. – 18. storočí / ed. Kónyová Annamária, Kónya Peter. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2010. 224 s.
4. Zoványi J. Magyar protestáns egyháztörténeti adattár. XII. Budapest, 1928. 248 s.

Дутканич В.С.

студентка,

Львівський національний університет імені Івана Франка

ПОНЯТТЯ «ФЕМІНІЗМУ» І ЙОГО РОЗВИТОК ВПРОДОВЖ СТОЛІТЬ

Витоки фемінізму можна шукати у XVI столітті. Стосовно етимології терміну «фемінізм» виокремлюють декілька основних версій. До прикладу, прихильники першої (Ж. Фресс, К. Оффен, К. Форе) пов'язують запровадження терміну «фемінізм» з іменем французького літератора Александра Дюма-сина, який запозичив цю лексему з медичного вокабуляру. Адепти ж другої версії (Дж. Рендалл, Дж. Ебрей, Т. Мід, М. Візер) приписують авторство цього слова соціалісту-утопісту Ш. Фур'є, який наполягав на тому, що *«розширення прав жінок є головним мірилом суспільного процесу»*.

Ключовою позицією доктрини фемінізму виступала ідея рівноправ'я протилежних статей у всіх сферах людської життєдіяльності. У процесі подальшого розвитку західноєвропейської цивілізації поняття «фемінізм» значно розширилось, і на сьогодні, за підрахунками Л. Таттл, існує понад 300 тлумачень цього терміну.

Так як поняття фемінізму набуває дедалі нових тлумачень, а досить актуальний на даний час феміністичний дискурс розширює межі своєї проблематики, то цілком логічно, що остаточна самоідентифікація фемінізму досі не визначена. Деякі дослідники вважають правомірним вживати слово «фемінізм» у множині, виокремлюючи, наприклад, «західні білі фемінізми», «фемінізми третього світу», «постсоціалістичні фемінізми Східної Європи» [1, с. 10].

Дослідниця Г.М. Храброва є автором ідеї розмежування трьох базових значень цього поняття: фемінізм як умонастрій, фемінізм як ідеологічний рух та фемінізм як аналітичний підхід. Вона стверджує, що феміністичний умонастрій зароджується на світанку цивілізації. Так, деякі дослідники, за спостереженням Г.А. Брандт, вважають, що «фемінізм як прагнення жінки визволитись від опіки чоловіка та змусити його зважати на її особисті якості існував завжди, і